

La Nova Reforma de l'any 1866

- 23 de novembre del 2016 a les 20.00 h
- Sala d'actes del Centre Cultural La Llacuna, Andorra la Vella

Joan Massa i Sarrado

Filòsof, professor i exsecretari general del Copríncep episcopal

▲ Currículum

Currículum de Joan Massa i Sarrado

Nascut a Tírvia, a casa Pelafó, al Pallars Sobirà, el 17 de març de 1947. Fill únic de Joan Massa i Soliva, fuster, de casa Girvàs d'El Compte, a Gerri de la Sal, i de Maria Sarrado i Farré, mestressa, de casa Pelafó de Tírvia.

1950: la família es trasllada a viure i treballar a Estèrri d'Àneu, a les obres hidroelèctriques de l'Alt Àneu. Al 1962 els seus pares es varen traslladar a la Seu d'Urgell.

1978: matrimoni amb Xuni Miñambres i Rebès. Dos fills: Aran, nascuda l'any 1980, i Joan, l'any 1983. Dos néts: Pau, de l'any 2011, i Roc, del 2013.

Estudis:

- 1) 1958-1967: batxillerat, filosofia i teologia al seminari de la Seu d'Urgell.
- 2) 1967-1971: llicenciatura a la facultat de Teologia de la Universitat de Salamanca.
- 3) 1972-1974: estudis de doctorat a la Universitat de Munic.
- 4) 1974-1976: llicenciatura en Filosofia i Lletres a la Universitat de Salamanca.
- 5) 1986-1994: llicenciatura en Dret a la Universitat de Barcelona.

Treball: 1) 1976-2013 al Principat d'Andorra, fins a la jubilació:

- de 1976 a 1984: a l'Assessoria Pedagògica i als arxius del Consell General, i alhora professor de filosofia al col·legi Sant Ermengol.

- de 1978 al 2013: als serveis del Copríncep Episcopal, com a secretari general.

2) 2006-2010: primer Síndic de greuges de l'ajuntament de la Seu d'Urgell.

3) 2013: membre del Comitè Nacional de Bioètica d'Andorra.

Distincions: El 6 de desembre de 1989 rebé l'Encomienda de la Orden de Isabel la Católica, atorgada pel rei d'Espanya Joan Carles I.

L'octubre del 2012 rebé el premi Àgora Cultural del Principat d'Andorra.

El 15 de gener de 2013 rebé la creu *Pro Ecclesia et Pontifice*, atorgada pel Sant Pare Benet xvi.

Bona nit a tothom!

Molts podrien parlar amb fonament, en aquest 150è aniversari, de la reforma del segle XIX de les institucions andorranes, coneguda com la Nova Reforma.

Agraïxo a la SAC, a la Societat Andorrana de Ciències, que hagi pensat i aprofitat aquests 150 anys per fer una reflexió, en el fons, sobre nosaltres mateixos. Fem també un homenatge a tots aquells andorrans que van fer possible aquesta reforma que encara ens desafia. Les seves normes informen encara les nostres, les seves dificultats i lluites encara ens intriguen avui i els seus rostres es troben en els seus descendents. (He dit homenatge als andorrans, ja que d'andorranes en aquells moments poques, molt poques amb projecció cívica i pública, llevat de la vídua de Guillem de Plandolit, i probablement totes en la seva privacitat. Cal entendre el passat en els seus propis termes i estar atents de no jutjar-lo segons les concepcions del present. Tots sabem que la història es viu cap endavant i es comprèn cap enrere. Hem de ser capaços de pensar de forma històrica.)

Hi ha bons professionals i historiadors andorrans que han escrit sobre el segle XIX, un segle difícil d'explicar. Tots els coneixeu: Joan Peruga, Esteve López, Martina Camiade, Carme Tudel, Joan Becat, David Mas, Maria Jesús Lluelles, Susanna Vela... Han reflexionat a Andorra i des d'Andorra. I encara no està tot dit ni escrit. Una primícia: es fan públics els arxius de Casa Molines. És qüestió de dies. La família Cardelús publicarà el Fons de Casa Molines, fonamental per al segle XIX i, en concret, per a la Nova Reforma, ja que l'autor intel·lectual de dita reforma és l'Anton Maestre, àlies *Molines*, més que Guillem de Plandolit. Hi tornaré més endavant.

I

Unes pinzellades sobre el segle XIX

Tant des d'un enfocament antropològic (Becat, Camiade), a partir de la Casa i de la comunitat política, com historiogràfic (Peruga, López, Tudel, Mas, Lluelles), des de la causalitat econòmica, podem parlar de:

- Clar trencament de l'equilibri entre recursos i població en una llarga recerca de noves vies de desenvolupament per mitjà de la terciarització d'activitats.

- La influència dels grans canvis polítics als països veïns. En la *Història d'Andorra*, coordinada per Susanna Vela l'any 2006, Ferran Toledano fa un assaig d'interpretació dels canvis de la Nova Reforma a fi de consolidar la societat burgesa i l'estat-nació a la fi de segle (revolució liberal/dreta conservadora, catolicisme polític, carlisme). "Tradicció i canvi polític a l'Andorra del segle XIX" posa com a títol.

- "El segle XIX: un segle de canvis frustrats", titulen Esteve López i Joan Peruga la introducció que fan al *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XIX*, de l'any 1994.

- "De la Nova Reforma a la Revolució del 1881" és el contingut de *L'Andorra del segle XIX*, que E. López; Montanya, J. Peruga; Guerrero i C. Tudel; Fillat havien publicat l'any 1988.

A aquestes tres obres em remeto per emmarcar la lectura del text de la Nova Reforma. Molt esquemàticament i en síntesi puc enumerar:

- 1) Població: en creixement des del XVIII, com a tot el Pirineu (4.000-4.500 habitants), i creixerà fins a la meitat del XIX. Ho coneixem per l'augment de cases en fer el pagament de la qüestia, així com l'augment de naixements i bodes: 5.500 a la meitat del segle XIX en una distribució parroquial equilibrada, llevat d'Andorra la Vella.

- 2) Economia: a) Una agricultura de subsistència. La ramaderia ovina com a font principal (de 24.000 caps a 17.000 en 50 anys). La transhumància. El conlloc. b) La compravenda de bestiar a través de la frontera: les franquícies duaneres, amb la cria i recria de bestiar de tir. “Un joc alternat”, com digué Josep Pla. c) La protoindústria del ferro i de la llana, amb set fargues, però amb ingressos addicionals dèbils des d’inicis del 1800. d) El contrreu i contraban de tabac, “un producte d’especialització”, orientat no a l’autoconsum sinó al mercat espanyol. Augment del cultiu des d’inicis del XIX. e) Propietat de la terra: a Andorra és públic el 90-95% del territori (Brutails feia conya dient que a França els ciutadans es creïen socialistes i no ho eren; en canvi a Andorra ho eren sense saber-ho). Les pastures supraforestals, boscos i rebaixants són de Comuns i Quarts. El sòl agrícola és privat amb alguna servitud. El millor, al fons de les valls, concentrat en poques famílies de cada Parròquia. A Andorra la Vella, tres quartes parts de la terra eren de sis cases: Babot, Casadet, Guillemó, Moles, Molines i Motxilla. L’altra part, a mans de l’Església (per testaments, causes pies...). La propietat coincideix alhora amb els amos de les fargues. Comuns, Església i propietaris són els banquers de la societat, creació de censals i venda a carta de gràcia. L’oligarquia econòmica: els *caps grossos* (entre el 5-10% de les cases de cada Parròquia) fan de banquers i monopolitzen els principals càrrecs públics: Síndics, Batlles, notaris, Veguers... Els propietaris *mitjans*, ramaders forts, artesans (paraires, ferrers, sabaters...) i llogaters dels serveis comunals (hostalers, moliners, flequers...). I els cabalers, masovers, petits propietaris, pastors, que han d’emigrar. Les dones i la pubilla.
- 3) La societat: a) la Casa, cèl·lula bàsica, grup domèstic de tipus troncal i patrimonial: unitat marital+propietats. La Casa, entitat superior a l’individu, amb voluntat de romandre (capítols matrimonials, hereu, venda a carta de gràcia...) b) la Parròquia, a nivell superior (Quarts, Comú, arrendaments de pastures, moviment de bestiar, cobrament d’estrans, boscos, lloguer de la fleca, carnisseria, hostel, molí, ferreria... són sempre propietat del Comú). El Comú també paga el mestre, el vicari, el metge, l’apotecari... L’estructura per llinatges i no per puixança econòmica: els focs (estament privilegiat) i els Casalers. Els focs, uns 179 a Andorra, nombre pràcticament inalterable al llarg dels segles des del segle XIII. Les cases de nova fundació són els *Casalers*, o *poble baix* o *poble menut*. Durant tota l’edat moderna els focs financen el Consell de la Terra per mitjà de l’impost del *redre*. Des del 1763 les despeses del Consell es reparteixen paritàriament entre les parròquies; els *llocs* substitueixen el *redre* i s’igualen focs i Casalers en la comptabilitat comunal i en l’exploració de recursos. La divisió estamental perd bona part del seu caràcter econòmic, però no del polític. S’acaparen els focs. Tensions socials, reformes, intents revolucionaris del segle XIX... c) el Consell General (Consell de la Terra des del 1419; Consell General, o dels 24, des del *Manual digest*: 12 Cònsols+ 12 anteriors) és l’actor polític central i identitari al costat dels Comuns (i Quarts), formats pels prohoms o caps grossos, caps de Casa de les famílies més importants. Els dos pilars bàsics del poder són, per tant, la Casa i la Comunitat, l’oligarquia ramadera dels focs, grup social que monopolitza el poder i ocupa càrrecs públics. Els Casalers no en formen part.
- 4) Andorra i els països veïns. Andorra sota les influències externes: guerres, refugiats, conflictes duaners, contraban..., i internes: la recuperació del Copríncipat (la Revolució

Francesa, la ruptura de 1793 i la recuperació de Napoleó el 1806), les friccions entre Consell General i Coprínceps, entre Consell General i Comuns, en la rivalitat a l'entorn dels comunals, com emprius, dret de llenya, pastures, carbonar... L'impacte d'aquest ritme revolucionari / contrarevolucionari dels veïns (constitucionalistes / absolutistes, liberals / carlins...) a l'interior d'Andorra, especialment a la seva *neutralitat* amb el pas de tropes, refugi de desertors, subministrament de queviures a la tropa, respecte als privilegis duaners i a les franquícies...

Del 1820 al 1849 Ferran Toledano analitza quatre tipus d'influència que, per al seu interès, enumera solament:

- 1- Alternança constant de refugiats (carlins o liberals), amb la Regència d'Urgell.
- 2- Interferències del govern espanyol i dels militars, enviant comissionats especials i signant convenis amb el Consell General (p. e. Bonifacio Ulrich).
- 3- Feblesa relativa dels bisbes d'Urgell i actitud poc intervencionista del govern francès.
- 4- Publicació de les argumentacions polítiques més importants sobre Andorra, que serà l'inici de la posterior famosa *qüestió d'Andorra*. Són fonts (de signe liberal o tradicionalista) de creació de discursos, de legitimitació i de construcció d'estereotips. Neix el relat sobre les dues andorres, sobre com ens veuen des de fora per part d'escriptors (viatgers i excursionistes), polítics, militars, diplomàtics i eclesiàstics, que són encara la base de la cultura política andorrana contemporània. Per la seva importància en l'imaginari col·lectiu nostre són mostra d'aquest relat les sis obres següents, les tres primeres *liberals* i les tres últimes *tradicionalistes*:
 - 1- Antoni Valls, capità d'infanteria, 1820, afusellat a la Seu: *Memòria acerca de la soberanía que corresponde a la Nación española en el Valle de Andorra, como parte integrante de la provincia de Cataluña*. (Andorra terra de contraban, perjudicial per a Espanya i cau d'absolutistes.)
 - 2- Bonifacio Ulrich, coronel d'infanteria, 1841-1848, comissionat especial de la Reina: *Apuntes sobre la Andorra*. (Projecte d'ocupació militar d'Andorra, contraban d'animals i de tabac...)
 - 3- Emilio Prieto Villarreal, capità de cavalleria, 1872: *La guerra de Cataluña. Ligeras observaciones*. (Causes: el clergat, el contraban, poca vigilància fronterera...)
 - 4- P. R. Roussillou, Veguer francès, 1823: *De l'Andorre*, que és la primera monografia històrica sobre Andorra. (Restauracionista de Lluís XVIII.)
 - 5- Lluís Dalmau de Baquer, 1849: *Historia de la Republica de Andorra*. Refugiats carlí, nebot del bisbe Simeó de Guardiola. (Una perla: "els andorrans no saben llegir ni escriure, ni ho volen.")
 - 6- Fra Tomàs Junoy, 1838: *Relació sobre la Vall d'Andorra*. (Ataca les intromissions dels liberals i defensa la neutralitat.)

II

La Nova Reforma

Si es té en compte que, com va dir Magris, "cada generació ha d'empènyer, com Sísif, la seva pròpia pedra, per evitar que li caigui a sobre i l'aixafi", em sembla correcte que la *Història d'Andorra* dirigida per Ernest Belenguer i coordinada per Susanna Vela, publicada per Edicions 62 l'any 2006, tituli "*Il Gattopardo* a Andorra: la Nova Reforma del 1866". És un bon resum d'aquella afirmació que Giuseppe Tomasi di Lampedusa posa en boca de Tancredi: "Tutto sarà lo stesso mentre tutto sarà cambiato" (tot serà el mateix quan tot canviï). O també, cal canviar alguna cosa perquè en realitat res no canviï. És, per tant, una opció i una actitud possibilista,

oberta a alguns canvis, però en el fons conservadora. El tradicionalisme possibilista, hegemònic en la direcció política del Consell General enmig d'una crisi europea de grans dimensions, a França, a Espanya i a Itàlia.

Resumint, a l'interior d'Andorra:

- canvis profunds de la societat andorrana: augment de la població i crisi de l'economia tradicional, que trenca l'equilibri sobre el qual vivia el país; manca de terres agrícoles, pressió per aconseguir parcel·les dels rebaixants comunals; la ruïna de l'artesanat i de les indústries domèstiques de la llana i el cànem; tancament de fargues; nova política duanera espanyola, entrebancs al comerç de bestiar i de tabac...

- augment dels Casalers, alguns més potents que alguns focs, segons la seva contribució a la qüestia, i que no podien accedir als càrrecs públics.

- abusos en la gestió dels comunals, una de les causes de la politització. Així ho diu el bisbe Caixal per justificar la Nova Reforma. És el control de l'explotació dels béns comunals en mans d'uns quants. Així l'apropiació dels diners dels delmes, poca transparència en els comptes dels Comuns, subhastes públiques irregulars de carbó i fusta, els arrendaments dels cortons...

La voluntat de la xerrada d'avui era fer una lectura del text de la Nova Reforma: del preàmbul de justificació, de la part dispositiva (les 4 bases: drets de votació i participació de tots els caps de Casa), de la part executiva (els 16 articles sobre reforma electoral; és a dir, les mesures per posar en pràctica les bases) i de les disposicions finals.

Deia abans que l'autor intel·lectual n'era Anton Maestre, *Molines*, més que Guillem de Plandolit. Aquesta és la meua opinió. Què fan? En un mot: un grup mou els ciutadans, recull firmes per Andorra per demanar que es modifiquin certes maneres de procedir en la política, que creuen que no són correctes; fonamentalment, la relació dels membres del Consell General d'aquell moment amb els Comuns. És a dir, en el fons és un problema de desajust, de vicis, de corrupció en les institucions. Dit d'una altra manera, no hi ha suficient transparència, claredat i precisió en els comptes dels Comuns. Uns ciutadans demanen que cal reformar i fan un text. Molts creuen que la Nova Reforma la fa el bisbe Caixal. Certament la signarà com a Copríncep, però no la redactarà ell. La hi porten ja preparada i la signa com a institució competent.

I. Exposició de motius

Entro en el text, que no us llegiré tot. El decret del Copríncep Caixal és del 22 d'abril del 1866 –data molt important pel que veureu–, i el bisbe Copríncep diu en el considerant:

“Considerant que l'immensa majoria dels andorrans han acudit a Nós en sol·licitud de 14 del corrent abril, manifestant la necessitat de corregir gravíssims abusos i mals que deplorem y qu'ens havien fet patir moltes vegades, ya en les tantes visites pastorals de les valls, ja quant s'ens comunicaren pel mateixos andorrans y qu'havíem desitjat sempre corregir, principalment de l'inobservància de les lleys, usos y costums de les valls d'Andorra.

Considerant que les coses han arribat a un terme que sens una reforma radical, com ens ha aparegut la que'ns proposen los recurrents, los abusos no's corregiran may, e irritats d'això los pobles, podria allò convertirse en una anarquia y orijinarsse la ruina de les nostres estimades valls d'Andorra, y desitjant la felicitat dels mateixos, después de haverhu ben meditat, consultat amb persones sàbies y que s'interesen pel benestar de les valls y encomanat a Déu, hem vingut en manar com manem que s'observin y complesquin amb tota exactitud les lleys, usos y costums l·legítims de les mentades valls d'Andorra, y amés en quant a Nós toca les següents bases y la seva pràctica aplicació que la referida immensa majoria dels andorrans ens han presentat”.

Tres qüestions:

- Qui són “la immensa majoria dels andorrans”? El partit reformista, amb Guillem de Plandolit i

d'Areny i també Anton Maestre, *Molines*, principals inspiradors de la Reforma.

- Quins són els abusos? Ho detallarà en les bases i en els articles posteriors.

- "Després d'haver-hu ben meditat i consultat amb persones sàbies..." La sol·licitud, com diu, porta la data del "14 del corrent abril" i el decret és de data 22 d'abril. En set dies es pren la decisió! Dins la contradicció només hi cap l'explicació que el Copríncep Caixal ja coneixia el contingut del text abans de la presentació formal. La urgència amb què se signà el decret, es publicà i s'aplicà tot seguit mostra que la Reforma s'havia consensuat prèviament.

II. Part dispositiva: bases de la Reforma

En aquestes quatre bases es veu la raó de fons que provoca els "gravíssims abusos y mals". Llegeixo:

Base 1a: Dret de vot i elecció del Consell General

"Dret de vot a tots los caps de Casa de las Valls per elegir los vint y quatre individuos que componen lo Consell General. Estos elegits per quatre anys, mudant la mitat de ells a cada dos anys, y ab la condició que cuiden de tot lo concernent a les atribucions del Consell General".

La primera gran innovació: concessió de vot a tots els caps de Casa, a tots els caps de família. Qui votava, per tant, fins aleshores? Els caps grossos, que ara queden superats i que promouran immediatament una *contrareforma*, com veurem. Composició del Consell General: 24 membres, 4 per Parròquia. Durada: 4 anys, renovables cada 2 anys per meitats.

Base 2a: Membres del Consell General

"Dits vint y quatre membres deuran ser elegits separadament dels Consells de Parròquia; però ab la facultat, conforme la tenen en la actualitat, de conèixer de las discensions entre los administradors del Comú y lo Poble".

La segona gran innovació: elecció separada del Consell General i del Consell de la Parròquia, que es podrà fer el mateix dia (base 4^a), com veurem. És a dir, la incompatibilitat del càrrec de Conseller general amb el de Conseller al Consell comunal. Fins aleshores els membres dels dos Consells eren els mateixos. Aquí és on hi ha la mare dels ous, especialment perquè aquests Consellers generals han d'ocupar-se de les "dissensions" entre els administradors de la Parròquia i els administrats. El Consell General passa a ser l'òrgan central, coordinador i independent de tota la Vall.

Base 3a: Elecció i components dels Consells comunals

"Dret de votació als mateixos caps de Casa de las Valls per elegir las autoritats comunals de cada Parròquia respective, y estos que no passian de un numero determinat, però suficient per ben cuidar los interessos comunals y coses concernents a la Parròquia, y renovats o tornats a nombrar en los mateixos plassos que lo Consell General".

Es concreta el nombre d'individus, en principi 10, que formaran el Consell de Comú, quan fins aleshores el nombre era molt variable (més aviat una reunió de prohoms) en cada Parròquia i molt variable també d'una Parròquia a una altra. Són aquí també tots els caps de família els que voten la composició del Consell de Comú, cada 4 anys.

Base 4a: Elecció i comesa dels comissionats del poble

"Dret als mateixos caps de Casa de las Valls de intervenir y conèixer la administració y comptes dels interessos comunals, que se donan anualment en dia determinat, deventi intervenir lo Poble per medi de dos comissionats que podrian nombrarse per dos anys, y ab un sol dia puguian quedar nombrats dits comissionats, las autoritats del Consell General, y las autoritats comunals. Si los Señors Conprínceps o las autoritats actualment constituïdes fan indicació de que se deu traure també algun altre abús o mala pràctica acceptan desde luego la reforma; aixís com regoneixen y proclaman tots los drets dels Conprínceps, las lleys, usos y pràcticas tradicionals, y que no quedian modificades per las variacions sobre referides".

Aquesta és la tercera elecció feta pels mateixos caps de família: dos comissionats que els representin en el control de la gestió de l'administració comunal, amb una durada de 2 anys.

Les tres eleccions han de fer-se en un mateix dia.

Amb aquestes quatre bases queda modificat aquell "Consell dels vint-i-quatre" que Fiter i Rossell descriu al *Manual digest*: els dos Cònsols de cada Parròquia de l'any més els dos Cònsols de cada Parròquia de l'any anterior, que a la vegada supervisaven els comptes de cada Comú. Ja es veu per on podien venir els "gravíssims abusos i mals", en ser els Cònsols part i jutge alhora dels mateixos comptes.

III. Part executiva: reforma del sistema electoral

L'última part del decret de reforma, amb el títol "Demanda posada en pràctica", són 16 articles de reforma del sistema electoral que indiquen com s'ha de procedir, com s'han de dur a la pràctica aquestes quatre bases fonamentals de la reforma. Us llegiré solament el títol i el contingut essencial de cadascun dels 16 articles:

Art. 1: Requisits per a l'exercici del vot actiu

Per poder votar cal:

- ser andorrà, (haver nascut a Andorra, de pare andorrà, o casat amb pubilla amb 3 anys previs de residència i mirar els afers del país com a bon andorrà);
- ser veí de la Parròquia respectiva;
- ser cap de Casa, (cap de família; hi hagué, però, dificultats en la interpretació i el Consell General en donà el sentit el 6 d'agost de 1887);
- ser major d'edat, (és a dir, 25 anys);
- "estar en cabal judici".

Art. 2: Els comissionats del poble

- Ho seran els dos que tinguin majoria de vots d'entre els electors, segons l'article 1, i d'acord amb les regles del posterior article 5è;
- elegits per a dos anys, tal com estableix la base 4^a.

Art. 3: Dret de vot passiu

- Pot ser elegit (per ser membre del Consell de Comú o del Consell General) qui tingui les qualitats de l'article 1;
- ser subjecte de bona vida i costums;
- que tinguin un notori "arraigo" i responsabilitat pròpia per poder donar resposta als interessos contrets com a autoritats. És a dir, que tinguin arrelament a Andorra, que hi tinguin béns immobles per poder respondre de la seva gestió;
- que no tinguin deutes pendents amb el Comú.

Art. 4: Procediment electoral

- Les votacions han de tenir lloc en la població principal de la Parròquia, és a dir, les 6 parròquies;
- en dia, hora i lloc coneguts i convinguts entre el Comú i el poble;
- votació presidida per les autoritats locals (o delegats seus) amb president, dos vocals i un secretari. És a dir, per les autoritats elegides en les eleccions anteriors. La primera vegada la presidència ha de ser formada per les persones amb més *arraigo*;
- els altres membres del Comú i els quatre Consellers generals podran assistir a la presidència.

Així com els representants dels Quarts de cada Parròquia;

- seran elegits els qui tinguin la majoria absoluta, “la meitat més un dels qui vagin a votar”, sigui quin sigui el quòrum, “tant si són poch com molts”.

Art. 5: Elecció dels comissionats del poble

- Presideix la votació el cònsol del Comú, d'acord amb l'article anterior;
- vota el poble, però no les autoritats;
- el votant s'ha d'identificar, per escrit o verbalment, i manifestar a qui vota;
- es pot votar per separat si hi ha comissionats per Quarts o per grups de Quarts;
- cal tenir majoria absoluta per ser elegit. Si no n'hi hagués es tornarà a votar els dos amb el nombre de vots més gran. En cas d'empat, per sorteig des d'una urna;
- càrrec obligatori. Poden ser reelegits després de dos anys, però en aquest cas han de manifestar la seva voluntat per continuar;
- la seva tasca és el passament de comptes, que els avançaran als Cònsols. Si hi ha discussió cal recórrer al Consell General i, si perdura el litigi, es preveu recurs als Coprínceps.

Art. 6: Rendició de comptes i elecció del Consell comunal

- Cada consolat ha d'acabar el 31 de desembre i els Cònsols han de donar comptes entre aquest dia i el 10 de febrer següent;
- els membres del Comú són votats, un a un, per tots els electors de cada Parròquia d'acord amb els articles anteriors en relació amb la presidència, amb les condicions d'elegibilitat i amb modalitats de l'elecció. Cal majoria absoluta dels presents per ser elegit;
- constituït el Comú, són elegits el cònsol major i menor per majoria de vots tenint present l'alternança entre Quarts, com fins ara, i d'acord amb l'art. 8;
- el Comú continua tenint les mateixes atribucions que tenia històricament, però es prohibeix acumular els càrrecs de Conseller de Comú i de Conseller general;
- tots els càrrecs són gratuïts. (Cosa que vol dir que l'elegit ha de tenir béns per garantir la seva gestió i per poder dedicar el temps als interessos generals de la Parròquia.)

Art. 7: Elecció dels Consellers Generals

- Tots els electors de cada Parròquia tenen vot per elegir els seus quatre Consellers Generals. Els candidats han de tenir les condicions de l'article 3. Són elegits un a un, tal com diu l'art.5, per majoria absoluta dels assistents;
- el Consell General continua tenint les mateixes competències, llevat que ja no ha d'ocupar-se dels treballs de les parròquies, a càrrec ara de les autoritats comunals. No són acumulables les funcions de Conseller de Comú i de Conseller al Consell General;
- el càrrec de Conseller General és també gratuït;
- la durada del nomenament és de quatre anys tant del Comú com del Consell General. La primera vegada, un mandat de quatre anys, una meitat i dos l'altra meitat, tal com estableix l'article 8.

Art. 8: Durada i renovació dels mandats

- Els Consells Comunals tenen 10 membres (5 de cada grup de Quarts, excepte Canillo i Encamp,

que no en tenen), amb mandat de 4 anys i el Comú és renovable, en la seva meitat, cada 2 anys;

- els Cònsols són nomenats per a 4 anys, i són Cònsols els 2 anys primers i Consellers de Comú els 2 últims. Per tant, cada 2 anys els membres del Comú han de nomenar 2 Cònsols d'entre els 5 membres nous per així poder ser també 2 anys Cònsols i 2 anys Consellers, per majoria absoluta o relativa, salvant l'alternança amb els Quarts (L'article explica amb detall com cal fer aquestes renovacions i muda per urna, cada dos anys, entre els grups de Quarts.);
- els 4 Consellers generals, per a la primera vegada, per ser renovats 2 al cap de dos anys, es posen els 4 noms en una urna i es retiren dos paperetes. Aquests dos noms seran reemplaçats per una nova elecció per dos nous Consellers que tindran un mandat de 4 anys, d'acord amb l'art. 7. Dos anys després, els dos Consellers antics seran renovats al seu torn.

Art. 9: Obligatorietat dels càrrecs públics

- Els legalment elegits per als Comuns tenen l'obligació de servir. Els electors, per tant, poden elegir un candidat fins i tot si aquest no s'ha presentat com a candidat;
- excepcions: que el candidat hagi arribat a l'edat de la jubilació (60 anys) o que el candidat tingui un altre càrrec públic o personal;
- l'elegit per ser cònsol hi pot renunciar si ha sigut Conseller General, Batlle, Veguer o Síndic els últims quatre anys.

Art. 10: Substitució per decés

- Els elegits per al Consell General tenen també obligació de servir, tret que estiguin jubilats o no faci quatre anys d'haver estat Conseller General, Batlle, Veguer o Síndics.
- en cas de mort d'un Conseller General els altres tres en nomenaran el substitut, dins del grup de Quarts corresponent, fins a la fi del seu mandat, i en donaran coneixement al Consell General;
- en cas de mort d'un Conseller de Comú, la corporació en nomenarà substituïts, dins del grup de Quarts corresponent, fins a la fi el seu mandat i elegits per majoria absoluta de vots o relativa;
- en cas de mort d'un comissionat de poble, aquest l'elegirà dins del grup de Quarts corresponent i farà constar que l'han elegit substitut la meitat més un de votants de les últimes eleccions.

Art. 11: El dret de recurs

- En cas d'alguna dificultat en l'aplicació dels articles es pot recórrer al Consell General, que resoldrà amb decisió obligatòria en totes les Parròquies;
- contra la decisió del Consell General es preveu recurs als Coprínceps.

Art. 12: Despeses i tribut de la qüestia

- Una vegada s'han constituït els Comuns i el Consell, els Cònsols de cadascuna de les sis Parròquies han d'entregar 24 duros als membres respectius del Consell General, que tindran en dipòsit per a possibles despeses de funcionament del Consell. Fetes les despeses, cal que hi hagi sempre un dipòsit de 24 duros;
- la relació de les despeses amb els rebuts cal entregar-la als Cònsols;
- els Cònsols tenen l'obligació de posar a disposició dels Consellers Generals la qüestia de França (960 francs), el present i la qüestia (450 pessetes) al Bisbe d'Urgell, així com els

pagaments als facultatius, tal com es fa en els quatre o cinc Consells sabuts de cada any: el de Setmana Santa (abril), Quinquagesma (juny), Sant Andreu (novembre) i Sant Tomàs (desembre).

Art. 13: El Tribunal de Visura

- El Tribunal de Visura (“de visu”) o de Veedoria (ja que es trasllada i actua en el lloc del litigi), en les causes de veí a veí per servituds rústiques o urbanes, s’estructura en tres instàncies:
- en primera, són els dos Cònsols i dos Consellers del Comú de la Parròquia concernida, i fan la primera resolució;
- en cas d’apel·lació, en segona, assisteixen a la vista els altres deu Cònsols de les Parròquies restants i fan el segon pronunciament;
- en cas d’apel·lació, en tercera, hi assisteix el Consell General amb els assessors i el secretari, i dóna la seva sentència;
- en primera instància el dipòsit es fa al Cònsol, major o menor, o delegat.
- en segona i tercera, es fa a mans del Síndic o substituït.

Art. 14: Facultats del Síndic

- Pot donar les disposicions convenients, com sempre, en representació del Consell General i executar els seus acords;
- ha de donar-ne coneixement al Consell en la primera reunió posterior per a la seva aprovació, quan actui fora de les sessions.

Art. 15: Participació dels Comuns en les deliberacions del Consell General

- Quan es plantegi en les Valls qüestions “difícils i de gravetat”, el Consell General ha de demanar la presència de tres o quatre persones de cada Parròquia, de les de més *arraigo* i capacitat, per prendre conjuntament la millor decisió, ja sigui per dirigir-se als Coprínceps o a altres instàncies. (És la institució de l’Assemblea Magna, on, a més, hi assisteixen els Cònsols).

Art. 16: Immunitat civil i penal de les autoritats comunals i dels Consellers Generals

- Els particulars poden citar les autoritats comunals i Consellers generals davant els competents tribunals de justícia pel deutes que hagin contret com a particulars sense cap llicència prèvia;
- pels deutes contrets com a autoritats caldrà la llicència prèvia del Síndic. I per citar els Síndics caldrà la llicència del Consell General. Es donarà quan els particulars provin que ja han vençut les dates per fer el pagament;
- en cas de negativa de dita llicència es preveu recurs als Coprínceps.

IV. Disposicions finals

- Porta com a títol: *Apèndice*. Es un conjunt d’altres normes i Consells. Així:
- es recorda als Batlles el deure d’administrar justícia (“los verbals”) a la cùria de la Casa de la Vall, com sempre s’havia fet;
- es crea a cada Comú un fons regular, resultat de vendes o quitacions o de sobrants, per satisfer atencions i per solucionar “necessitats públiques i generals” de cada Parròquia respectiva;
- els Comuns han de fonamentar sempre els usos, costums i consuetuds que practiquen en

el dia a dia o per defensar drets. Han de consultar manuals, decrets, manuscrits, documents, decisions de tribunals i la tradició racional i de bon sentit;

- a aquest fi hi ajudaran totes les autoritats, el Consell General amb el seu arxiu general o en arxius de cases particulars si han estat Síndics, Veguers o Batlles. També els actuals Batlles i Veguers amb tot el seu coneixement. Uns són auxiliars dels altres amb comunicació mútua. També els particulars amb el seu patriotisme proporcionant coneixements i documents. Es vol, en un futur immediat, completar aquest decret de reforma amb un codi general de dret andorrà;

- els Comuns han de posar "tant prompte com sia possible un mestre de nois i una mestra de noies en cada Parròquia";

- aquestes bases, articles, usos i costums legítims entren immediatament en pràctica i s'han de comunicar al Consell General per al seu coneixement i compliment;

- el decret de reforma és signat, rubricat i referendat pel secretari de cambra el dia 22 d'abril del 1866. Segueixen les signatures de «Josep, bisbe d'Urgell i Príncep sobirà de les valls d'Andorra». El lloc del segell. «Per manament de S. E. I., Ramon Balaguer, prevere». (El Copríncep Francès es farà seu aquest text l'any 1868, dos anys més tard).

III

Aquest és el text, "la reforma radical", que proposada "per la immensa majoria d'andorrans" el dia 14 d'abril, "després d'haver-ho ben meditat i consultat", decretarà el Copríncep Caixal vuit dies més tard, el 30 d'abril. És, per tant, un decret el contingut del qual fou pensat, analitzat i coordinat des de feia temps per iniciativa dels sectors que demanaven una renovació de les institucions, "el partit dels joves", grup encapçalat per Anton Maestre (a) *Molines*. Així ho explica J. F. Bladé i aquell funcionari francès, Casanave, que es feia passar per turista de pas cap a Barcelona. Tres eren, al seu parer, els grups polítics d'Andorra en aquell moment:

- "El grup dels aristòcrates de sempre", amb la famílies d'Areny i de Riba d'Ordino com a caps, amb molta influència pel gran nombre de masovers, jornalers i treballadors que en depenien. D'influència carlina, tradicionalista i espanyola.

- "El partit dels joves", dirigit per Anton Maestre (a) *Molines*, fill de Síndic. Grup partidari de l'obertura d'Andorra per mitjà de millorar les comunicacions i ampliar així les relacions comercials. D'influència francesa.

- "El grup majoritari" dels Consellers generals, sense opció política definida.

Des del 1862 és Síndic Joaquim de Riba, que impedeix que el Consell General, format bàsicament per grans propietaris ramaders, estudiï i negociï una reforma per posar fi als abusos en l'administració, comunal i general. Anton Maestre convoca reunions amb diferents delegats de totes les parròquies i elaboren les bases de la reforma que, al seu criteri, portaria una millora a tot el sistema administratiu. Es recullen firmes (523 en total) a totes les parròquies per donar suport a aquesta reforma. Sorpren que a Ordino, per influència de Guillem d'Areny (i nul·la del Síndic Joaquim de Riba), arribés quasi a un 90%. Entre els signants hi ha molts rics propietaris, exautoritats i autoritats en exercici. El dia 14 d'abril els comissionats van presentar al bisbe Caixal aquestes bases de reforma, que no pretenien altra cosa que un control per part del

poble de la gestió econòmica de les autoritats, comunals i generals, per evitar els abusos, malversacions i irregularitats en els comptes dels consolats.

El mateix dia del 30 d'abril els dotze comissionats van presentar una sol·licitud al Consell General en què exposen, en resum, el contingut del decret de reforma i els avantatges de la seva aplicació, que el Copríncep ha decidit que sigui "immediata". Demanen també que es convoquin eleccions d'acord amb el decret i que "en un termini de dues o tres hores es comuniqui la decisió del Consell General als comissionats" a fi de fer-la arribar a la població.

El Consell General respon als comissionats que "no hi ha lloc" a la deliberació de la súplica per aquestes raons:

- 1) Tant la súplica com el decret del Copríncep són una reforma i un canvi radical de l'organització política i administrativa del país.
- 2) Amb la reforma es destrueixen els drets, usos i costums immemorials de les Valls, que el Consell General ha jurat respectar.
- 3) No es demana l'examen de la conveniència de la reforma, sinó que es vol imposar per a la seva execució immediata i, a aquest fi, vol limitar el temps per deliberar.
- 4) S'ha utilitzat una recollida de signatures, prohibida per la llei, per forçar el Consell, així com la reunió als voltants de la Casa de la Vall d'una part de la població amb la mateixa finalitat.
- 5) El decret del Copríncep Caixal s'ha realitzat sense consultar ni obtenir el consentiment previ del Consell ni del Copríncep Francès.
- 6) El Consell General ni té el temps suficient per analitzar una reforma tan important ni pot fer-ho ja sota la voluntat decretada del Copríncep Caixal i la pressió dels mateixos recurrents.

Aquella nit del dia 30, amb més o menys violència segons les diferents fonts, amb el lliurament de les claus i dels segells de la Vall, es constituí un Consell provisional presidit per Guillem d'Areny Plandolit i Anton Mestre (a) *Molines*, amb la finalitat d'organitzar unes eleccions d'acord amb el decret de reforma del bisbe Caixal de feia una setmana.

Tothom es mou. Les dues parts enfrontades donen informació als serveis del Copríncep Francès amb la intenció de posar-los al seu costat. Els Síndics destituïts fan viatges a Foix i s'adreçaran al ministre d'Afers Estrangers i al Copríncep Napoleó III per exposar-los les seves raons.

Potser suggerit pels serveis del Copríncep Francès, l'exSíndic Joaquim de Riba també va preparar un projecte de reforma alternatiu que pretenia "corregir alguns abusos en l'administració dels béns comunals sense canviar radicalment lo sistema de Govern". Calia tornar les coses a la situació anterior al 30 d'abril i fa una contraproposta sense modificar la composició del Consell General amb aquestes bases:

- el Consell de Parròquia estarà format, pel cap baix, pels dotze propietaris que paguin més pel delme i per la qüestia;
- cada any, abans del Consell General de Sant Andreu, el Consell de Parròquia reunirà els 30 més grans propietaris i elegiran els dos Còsols entre els membres del Consell de Parròquia;

- no podrà formar part del Consell Parroquial qui tingui deutes amb el Comú o amb el Consell superiors a 100 lliures;
- el Consell de la Parròquia no podrà vendre a perpetuïtat o a carta de gràcia un comunal o crear un censal, de valor superior a 100 lliures, sense l'autorització dels 30 contribuents principals de la Parròquia i amb autorització del Consell General;
- els Cònsols presentaran els comptes del seu mandat al Consell de les Talles, amb la presència d'un comissionat per cada grup de Quarts, i abans d'exercir com a Consellers de la Vall;
- es prohibeix que els Consells de Parròquia facin despeses de menjar i beure i no es podrà gratificar els Consellers que visquin a una distància inferior al quart d'hora. S'estableix una dieta per a la resta de Consellers.

Com deia el bisbe Caixal en l'exposició de motius del seu decret i com era conegut pel poble andorrà, la corrupció havia de ser considerable, ja que tant els reformistes (els caps de Casa) com els conservadors (els focs tradicionals) valoraven de la mateixa manera les finances comunals i proposaven mesures per intentar solucionar els abusos i fiscalitzar els comptes dels Comuns per mitjà dels comissionats. (Segons el meu parer, d'aquí ve el nom de *Nova Reforma* en el llenguatge popular i polític, en relació amb l'*Antiga*, que seria aquesta de l'exSíndic de Riba, que no modifica la composició i estructura del Consell General.)

Les autoritats provisionals busquen i aconsegueixen el suport a la seva actuació per part dels serveis del Copríncep Francès, potser passivament fins al 1868, i més explícitament per part d'Espanya, sobretot per la documentació duanera expedida pel nou Síndic.

Es fan eleccions a partir del 13 de maig, que duraran en alguna Parròquia més d'un dia. S'intenta fer boicot per part dels conservadors. Recollida de signatures per part d'uns i altres a quasi totes les parròquies per defensar els dos models de reforma, amb crits fins i tot a agafar les armes. Com podeu comprendre, molta tensió, nervis, soroll i amenaces. Es pacta, per fi, entre les dues parts, a la Massana, que no s'utilitzarà la violència i que no es prendran represàlies. Es continuen celebrant les eleccions, superada la crisi, amb una participació total excepcionalment elevada del 73% –supera el 50% en totes les parròquies–, i els dies 28 i 29 de maig es reuneix el nou Consell, que nomena Síndic General Guillem d'Areny Plandolit, subSíndic Anton Maestre (a) *Molines* i Síndic tercer Nicolau Duedra (a) *Som*. El Síndic d'Areny farà una proclama al poble andorrà el 31 de maig que s'editarà a la Seu d'Urgell juntament amb el Decret de Reforma del Copríncep Caixal. “Les coses tornen a son estat normal”, diu i dona per acabat el període d'interinitat i inquietud sense atentats ni danys. Proclama que el nou Consell General no vol alterar les lleis, costums i tradicions seculars del país... Afirma que l'única novetat introduïda és una directa participació de tots en el govern i administració del país i “fer-vos moralment responsables del resultat”. Cal posar remei a “tots los mals y abusos, fins ara incurables” amb la renovació de les persones, amb independència i bon criteri per escollir les més aptes... Diu que les autoritats elegides per “sufragi casi universal” són reconegudes pels Coprínceps i les nacions veïnes i que vetllaran per conservar la tranquil·litat i la confiança, per destruir els “mals y abusos inveterats que comprometien la riquesa pública y la particular”...

Crec també interessant citar la carta que el bisbe Caixal adreça des de Llimiana, en visita pastoral, al nunci del Sant Pare, Dr. D. Lorenzo Barilli, el 14 d'octubre del mateix 1866. Després d'explicar qüestions diverses de l'església diocesana i d'Espanya, passa a exposar la situació d'Andorra. Es queixa que es parli de "república" quan és un principat i parla d'un "generoso esfuerzo para quitar escandalosos abusos..." Coneixia els moviments reformistes i "procuré dirigirlos"... Explica que els dos Cònsols i Consellers de les sis parròquies ja no són membres del Consell General, sinó que es nomenen directament. I acaba dient:

"Y aún esto se hizo para impedir que fuesen jueces en las contiendas de los pueblos con los Comunes los que eran partes. Otra pequeña variación se puso por una causa parecida y fue que el pueblo intervenga por sus comisionados en las cuentas de los Comunes. Todo fué para evitar que unos cuantos ejerciesen, como ejercian, el monopolio de devorar el país. Yo lo veía, como lo vió mi antecesor, lo lloraba y no tenía miedo de corregirlo. Así, pues, cuando vi que las dos terceras o tres cuartas del país me pidieron la Reforma, no pude menos que sancionarla. Antiguamente las cabezas de familia elegían los funcionarios locales y el Consejo General: los mandones lo habían suprimido y se elegían ellos mismos y elegían a los que habían de cobrir sus picardías. Se repuso como antes. Creo que ahí está todo. Se imprimió (malísima impresión); en llegando a Urgell le mandaré un ejemplar..."

IV

El temps passa volant i ja es tard. Només dues qüestions per acabar:

1a. L'octubre de 1866 el nou Consell General va donar una concessió a la Banca Duvivier per explotar un balneari d'aigües termals i, alhora, un casino, a canvi de construir una carretera d'Escaldes fins a França. El nou Consell General apostava per:

- relançar l'economia;
- restablir les franquícies duaneres;
- prioritzar el casino al balneari, sense construir la carretera, cosa que provocarà una greu crisi i el final polític del Síndic d'Areny Plandolit;
- aquesta crisi es coneix com *la revolució del 1868*. El Síndic i dos Consellers baixaran a entrevistar-se amb el Copríncep Caixal i els tancarà a la presó acusats de "revolucionaris";
- les diferències entre un sector dels polítics andorranes i el bisbe Caixal no són solament pel fracàs del projecte de balneari i casino, sinó també per la llarga crisi dels delmes, que venia des del 1842. El Consell General no els volia pagar en espècie, sinó en metàl·lic;
- tot un moviment de fons i de disputa sobre els límits del poder i el reconeixement de la sobirania, que serà conegut com la Qüestió d'Andorra en la seva versió política internacional.

2a. El Consell General, davant molts dubtes i impugnacions de l'aplicació del Decret de Nova Reforma, es veurà obligat a reinterpretar-lo moltes vegades i el 1887 decretarà una sèrie d'aclariments amb la finalitat "de fer desaparèixer l'obscuritat y confusió en varios punts generals y posar algun punt particular més en armonia ab las normas de la justicia y consecuencia política". Cal dir que alguna d'aquestes "aclaracions" provocarà una intensa disputa amb els serveis dels Coprínceps per manca de competència en modificar –i no en interpretar– el Decret de Nova Reforma, que era del Copríncep. Així:

- s'aclarirà el concepte de *Cap de Casa* quan, en una mateixa llar, conviuen diverses famílies. També quan l'hereu viu en Casa separada del pare;
- la majoria d'edat es fixa als 25 anys;
- els solters i el clergat deixen de tenir drets electorals;
- els forasters casats amb pubilla tindran dret actiu però no passiu.
- pèrdua dels drets polítics i electorals als condemnats, amb resultats diferents segons els delictes;
- prohibició de vot per delegació;
- retorn al vot separat dels Quarts d'Andorra la Vella i d'Escaldes.
- elecció dels càrrecs per majoria simple i, cas d'empat, per sorteig.

És obligat posar aquí –i no puc entrar ara en les seves subtilitats– l'expressió que el Copríncep Francès havia emprat per aprovar la Nova Reforma, quan ho va fer per mitjà, segons diu, de la “Déclaration dressée à Paris le 10 Avril 1868 pour consacrer l'approbation par la France de l'acte voté par le Conseil General des Vallées, le 31 Mai 1866”.

V

Ja no tic temps, són les 9 del vespre, però al col·loqui podríem veure alguns paral·lelismes d'aquesta Nova Reforma del segle XIX amb certes situacions d'avui. Ara solament els apunto:

- 1) La base 2a: l'elecció separada dels Consellers Comunal i General i així poder “conèixer de las discensions entre los administradors del Comú y lo Poble”. Llegiu ara l'art. 57.3 de la Constitució andorrana, aquell que diu que certes lleis qualificades (electoral, de referèndum, de competències i de transferències comunals) requereixen per a la seva aprovació el vot favorable de la majoria absoluta dels Consellers elegits en circumscripció parroquial i de la majoria absoluta dels Consellers elegits en circumscripció nacional. És a dir, la doble majoria per a lleis *superqualificades*. Al dia d'avui, novembre de 2016, pel problema de les finances comunals, hi ha dificultats per modificar aquestes lleis, d'acord també amb els articles 80, 81 i 84 de la Constitució.
- 2) Encara la base 2a en el concepte d'*incompatibilitat*. És la voluntat actual fer una llei per regular l'acció dels polítics. Com es relaciona el treball públic i el treball particular d'un Conseller o d'un Ministre? El Síndic Vicenç Mateu ha parlat fa poc de “canvi de paradigma” en aquest camp. Cal una adaptació d'Andorra per no anar contra la transparència internacional i l'actual reglament del Consell General es queda curt en la qüestió de regular els conflictes d'interessos. En aquest sentit el partit DA vol presentar una proposició de llei, còpia de la qual ja ha entregat al Greco fa una setmana. En aquest mateix sentit, el PS defensarà una ponència aquest proper cap de setmana en el seu 14è congrés ordinari per regular les incompatibilitats de càrrecs públics amb la professió personal. També per modificar el model actual d'administració comunal (8 administracions suposen “un malbaratament de recursos” i aposta per “la centralització de polítiques públiques”, reforma de competències dels Comuns per corregir “disfuncions” i també de les transferències. Volum elevat de “duplicitats” entre administracions i, per l'altre, hi ha prestacions públiques que no les

fa ningú. Reforma alhora del sistema electoral (una sola llista per al Consell General i repartiment proporcional per als Comuns) i legislar sobre la doble nacionalitat.

- 3) En relació amb la base 1a: dret de vot al Cap de Casa. L'actual debat sobre la possibilitat de votar dels estrangers: en eleccions comunals i/o generals, amb dret actiu i/o passiu. Obrir una reflexió sobre per què els milers d'estrangers que poden fer-se andorrans no ho fan. Un debat sobre la nacionalitat i sobre les dues nacionalitats que tenen molts ciutadans en contra de l'art. 7 de la Constitució.
- 4) En relació amb l'obertura econòmica a l'exterior (del Síndic d'Areny i de Mestre), no puc oblidar ara les reunions per l'acord d'associació amb la UE, la qüestió històrica del casino... Avui, 23 de novembre de 2016, el Govern aprovarà el reglament del casino... També podria esmentar l'etern problema de les franquícies duaneres (el gran tema avui del tabac) i la sobirania d'Andorra en la seva relació amb la UE...

Acabo. Ja ho he dit altres vegades: em faig meu aquell savi pensament *com més lluny mirem cap al passat, més lluny podrem mirar cap al futur!*

Andorra, com tots els pobles, només avançarà amb intel·ligència, si és capaç d'incorporar avui la intel·ligència anterior.

Moltes gràcies!